

KUTNOHORSKÁ BIBLE V KUTNOHORSKÉM MUZEU

Josef Kremla

Historie Českého muzea stříbra v Kutné Hoře sahá až do roku 1877. Tehdy skupina profesorů místní reálky založila Archeologický sbor Vocel, jeden z nejstarších a nejvýznamnějších muzejních spolků v Čechách. Posláním sboru se stala péče o historicky a umělecky cenné dokumenty a movité i nemovité památky minulosti z celého kutnohorského regionu. Všechny tyto památky byly členy sboru buď pouze dokumentovány a příp. restaurovány in situ, nebo přímo kupovány a sbírány pro nově se rodící muzeum.¹

V prvních deseti letech své činnosti získal Archeologický sbor Vocel hned dva exempláře nejstaršího kutnohorského tisku, tzv. Bible kutnohorské. V roce 1881 daroval podle zápisu z výroční zprávy sboru František Matoušek, farář ve Vavřinci, „část Kutnohorské bible Martina z Tišnova z r. 1489“.² O čtyři roky později, tedy roku 1885, daroval rovněž pouze část Kutnohorské bible Václav Svoboda z Vavřince.³ Vezmeme-li v potaz, že v roce 1876 došlo v obci Vavřinec k demolici starého a výstavbě kostela nového,⁴ jedná se s největší pravděpodobností o dvě části jedné knihy zachráněné na poslední chvíli ze zdevastovaného kostela určeného ke zbourání. Fyzický stav samotné knihy nevylučuje ani náhodný nález bible ukryté v útrokách kostela před zničením v období pobělohorské rekatolizace.⁵

V současné době je tato Bible kutnohorská evidována ve Sbirce Českého muzea stříbra pod přírůstkovým čísle 56/99.⁶ Exemplář se však nedochoval ve své

¹ Světlana HRABÁNKOVÁ - Josef KREMLA, *České muzeum stříbra v Kutné Hoře*, Středočeský sborník historický 34, Praha 2008, s. 307–323; <http://www.cms-kh.cz/historie.php>.

² Jan J. ŘEHÁK, *Zpráva Archeologického sboru „Vocela“ v Hoře Kutné a okolí za rok 1881*, Kutná Hora 1882, s. 22.

³ Emanuel LEMINGER, *Zpráva Archeologického sboru „Vocela“ v Hoře Kutné a okolí za rok 1885*, Kutná Hora 1886, s. 28.

⁴ Antonín J. ZAVADIL, *Kutnohorsko slovem i obrazem, díl 2. Místopis okresního hejmanství, část II. Soudní okres uhliřskojanovický*, Kutná Hora 1914, s. 417.

⁵ Kutnohorská bible byla sice zapsána na Koniášově seznamu zakázaných knih z roku 1729 a 1770 jako opravitelná, ale už jen pouhá přítomnost na indexu byla podezřelá.

⁶ Zapsání takto vzácné inkunábuly do sbírky muzea až v roce 1999 zapříčinilo její předchozí uložení. Pracovnice muzea ji zcela náhodně znovuobjevily v devadesátých letech zastrčenou za trámem na půdě muzea.

úplnosti. Úvodních několik folií bylo již v minulosti nahrazeno rukopisným textem, v bloku chybí celá řada listů. Za dochované folio přitom považují i jeho pouhý fragment, který lze určit a zařadit. Poslední dvě složky se závěrem Nového zákona, explicitem a indexem chybí dokonce celé. Důvodem takto zásadních ztrát byla absence vazby, dochovaly se pouze fragmenty vazů, a ochranných desek. Podle předběžného průzkumu se jedná o tzv. druhé vydání. Vzhledem k chybějícímu foliu s explicitem nelze říci, jestli exemplář měl, nebo neměl závěrečný znak města Kutné Hory.⁷ Všechny dochované dřevořezy jsou pestře kolorovány jasnými barvami, kapitoly začínají jednoduchými iniciálami, jejichž autorem byl pravděpodobně „pouhý“ rubrikátor nebo písmomalíř. Spíše jen výjimečně doplňují biblický text přípisky majitelů. Většinou se jedná o upozornění na význam dané pasáže a důkazy osobní zbožnosti pisatele.

V letech 2003 až 2004 bibli restaurovala Kateřina Kukralová.⁸ Vzhledem k množství chybějících listů a naprosté absenci vazby byl zvolen možná poněkud netypický způsob finálního provedení. Všechna restaurovaná folia (příp. dvoulisty nebo celé složky) byla pouze seřazena a uložena do připravené krabice. Nepřístupili jsme tedy k vytvoření restaurátorské vazby, tedy sešití knižního bloku a vytvoření zcela nových desek. Exemplář je tak připraven k případnému doplňování dalších chybějících folií, pokud tato budou (a víme že budou) dohledána.

Druhý exemplář Bible kutnohorské získal Archeologický sbor Vocel od města Kutná Hora. Opět pouze z výroční zprávy sboru se dovidáme, že ji muzeu spolu s několika dalšími starými tisky v roce 1886 darovalo „sl. zastupitelstvo města Kutné Hory“.⁹ Poznámka ještě uvádí „v původní vazbě“.¹⁰ V zápisech městského zastupitelstva z roku 1886 se však bohužel žádná zmínka o Bibli kutnohorské ani dalších tiscích nevyskytuje.¹¹ Prozatím tak zůstává otázkou, odkud ji město získalo.

⁷ Jaroslav VOBR, *Kutnohorská bible – problém 1. a 2. vydání*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze č. 10/1993, díl 1, Praha 1994, s. 209–224; Jaroslav VOBR, *Bible kutnohorská*, článek z účelové publikace vydané spolu s faksimili Bible kutnohorské nakladatelstvím a vydavatelstvím ARCHA 90 (v tisku).

⁸ Restaurátorská zpráva evidenční číslo X 9/76.

⁹ Emanuel LEMINGER, *Zpráva Archeologického sboru „Vocela“ v Kutné Hoře a okolí za rok 1886*, Kutná Hora 1887, s. 26.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ SOA v Praze – SOkA Kutná Hora, AMKH, Městský úřad 1850–1944, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva, zápisy z období 14. 1. 1886 až 3. 11. 1887.

Dnes je tento exemplář Bible kutnohorské evidován ve sbírce Českého muzea stříbra pod přírůstkovým číslem 551/79.¹² Kniha má původní celokoženou vazbu ze světle hnědé kozinky zdobené slepotiskem a desky z bukového dřeva. Z původních mosazných nárožnic se dodnes dochovala pouze jedna na přední a dvě na zadní desce. Ztratily se naopak přední i zadní středová pukla a obě pevné části volných spon. Nárožnice a patrně i středové pukly byly pro zvýraznění prosekávané výzdoby podloženy oranžovým papírem. Knižní blok byl ušit na tři dvojité pravé vazy, kapitálek se nezachoval ani v minimálních fragmentech. Knižní blok rovněž postrádá několik listů, přesněji řečeno jedenáct (osm z první a tři z poslední složky). Jedná se o folia a1, a2, a4, a5, a6, a7, a9, a10, mm5, mm6 a mm10. Opět nám tak chybí list s vyobrazením znaku Kutné Hory, ale i přesto není pochyb, že se jedná o tzv. vydání první (se znakem), přesněji řečeno o nejstarší skupinu expedovanou z tiskárny.¹³

Dřevořezy jsou sice kolorovány jasnými barvami, ale výrazně převažují různé odstíny hnědé. Iniciály provedl písmomalíř v červených a modrých barvách, přičemž většina iniciál nese několik různých podob. Nejvíce variant mají iniciály Y, W nebo T. Mezi zajímavosti tohoto exempláře patří chyby, kterých se písmomalíř dopustil. Na několika místech se nedržel předtištěné minuskulní litery, tzv. reprezentanty a dopsal na její místo jinou. Na foliu o5rβ se tak místo I objevilo písmeno P, takže místo „*I stalo se ...*“ čteme „*Pstalo se ...*“ apod. Důležitým rozlišovacím znakem obou muzejních exemplářů se, jak ukáží později, stala práce rubrikátora. Ten v tomto druhém exempláři, mimo červeného podtrhávání nadpisů shodného v obou exemplářích, podbarvil všechny majuskule v celém biblickém textu žlutou barvou. Marginální přípisky majitelů se opět vyskytují spíše jen ojediněle. Jako zajímavé se, vzhledem k předpokládané účtě, která měla být bibli prokazována, jeví čtyři drobné kresbičky umístěné pod textem, které se zdají být velmi staré (16. století?). Jejich autor se zcela evidentně nechal inspirovat příslušným dřevořezem. První se vztahuje k dřevořezu *Smrt Josefa a vraždění dítek izraelských* na foliu d2v. Následují kobyłka z *Osmé rány egyptské* (fol. d7v) a David s prakem (fol. o10v). Poslední je ryba ulovená mladým Tóbiášem na foliu B5v. Naopak jako povinné se mi jeví zcela evidentně dodatečně namalování sukně nahé Evě v dřevořezu na foliu a8rα, které patrně souviselo s Koniášovými „opravnými“ požadavky.¹⁴

¹² Právě tento muzejní exemplář si ARCHA 90 vybrala k vytvoření faksimile; viz poznámka č. 7.

¹³ Viz poznámka č. 7.

¹⁴ Viz poznámka č. 5.

V roce 1989 tuto Bibli kutnohorskou restauroval ve Státních restaurátorských ateliérech Praha Miroslav Kodým.¹⁵ Ze zprávy se dovídáme, že ke knize bylo přiloženo 54 volných listů, z nichž bylo 21 vyčleněno jako duplicitních.¹⁶ Ostatní byly vevázány do knižního bloku. Kde se tyto listy vzaly?

V přírůstkové knize muzea nalezneme, mimo dvou výše popisovaných exemplářů, ještě další dvě čísla, která evidují právě volné listy z Kutnohorské bible. Pod přírůstkovým číslem 1011/79 nalezneme pět volných listů, které měly být uloženy u pozůstalosti Jana Erazima Wocela.¹⁷ O rok později bylo pod přírůstkovým číslem 3795/80 zapsáno dalších čtrnáct volných listů, ke kterým bylo „v průběhu věků“ propiskou dopsáno „+ 18“. Bylo mezi těmito osmnácti i oněch pět z Wocelovy pozůstalosti? V každém případě bylo všech 32 listů z toho čísla katalogizováno v podsбірce Výtvarného umění pod inventárním číslem VU4/3705/M. A právě všechny tyto listy byly poskytnuty k případnému vřazení do restaurovaného exempláře.¹⁸ Zbývajících 22 listů do výše zmíněných 54 kusů pak tvořila patrně z vazby uvolněná folia.

Důkladným porovnáním jednotlivých dodatečně vevázaných folií však byla objevena zcela zásadní nesrovnalost, kterou půjde už jen velmi těžko napravit. Folio C1, které zdobí dřevorez „Júdit podává služce hlavu Holofernovu“, do tohoto exempláře (přír. č. 551/79) nepatří. Pestré barvy dřevorezu a především absence práce rubrikátora (žluté podbarvení všech majuskulí) jasně dokládají příslušnost folia do druhého muzejního exempláře (přír. č. 56/99). V podsбірce Výtvarného umění tak po restaurování dodnes zbývá 21 volných listů. Po jejich předběžné prohlídce se domnívám, že všechny patří rovněž do neúplného muzejního exempláře Bible kutnohorské.

Vraťme se ale zpět k exempláři získaného od města Kutná Hora, které bylo jeho posledním majitelem, a pokusme se rekonstruovat její osudy. Přední přidešti se dochovalo pouze asi z jedné třetiny, takže i zde napsaný vlastnický přípis je jen nerozluštitelným fragmentem. Z přípisků na konci knihy¹⁹ vysvítají prozatím

¹⁵ Restaurátorská zpráva evidenční číslo X 9/24.

¹⁶ Porovnáno s exemplářem z Knihovny Národního muzea sign. 25 A 2.

¹⁷ Pozůstalost byla v listopadu roku 1988 převedena do SOKA Kutná Hora. Fond byl v roce 2008 inventarizován, ale žádné volné listy z Bible kutnohorské se v něm nenacházejí.

¹⁸ Přesné určení vřazených folií je obtížné, a to i přes jejich původní označení inventárním číslem napsaným propiskou (!). Bezpečně lze určit pouze folia: a3, b1, b3, C1 a X4 s určitou výhradou pak folio a8.

¹⁹ Zcela popsány jsou zadní přidešti i předsádka a ještě jeden list dodatečně vevázaný za folio 612. Jednotlivé přípisky psané tužkou, tuší, železito-duběnkovým inkoustem a červenou hrudkou se misty zcela překrývají, čímž je ztěženo jejich čtení.

jen dvě jména. Prvním je Jan Mašatka, který zapsal na zadní přidešší zprávu o koupi Kutnohorské bible pro sebe a své potomky. Další zápis na protilehlé straně (verso) předsádky uvádí pouze, že jeho pisatel koupil knihu právě od Jana Mašatky. Oba zápisy jsou však bohužel nedatované. V nejdelším zápise, datovaném rokem 1659 a napsaném na dodatečně vloženém listu, nám jeho autor a tím i další majitel bible Jiří Pelikán podává svědectví o bouři, při které vítr vyvracel stromy a déšť pustošil obilná pole.

Kutnohorská bible Martina z Tišnova představovala ve své době nejen „pouze“ Písmo svaté, ale poukazovala i na hospodářské a kulturní bohatství stříbrného města. I ona byla sice až druhá po Praze (resp. Bibli pražské), ale byla. A Kutná Hora má plné právo být na svou bibli pyšná.

Prameny:

České muzeum stříbra, Restaurátorská zpráva evidenční číslo X 9/24.

České muzeum stříbra, Restaurátorská zpráva evidenční číslo X 9/76.

Státní oblastní archiv v Praze–Státní okresní archiv Kutná Hora, Archiv města Kutná Hora, Registrum flaveum minus 1480–1494.

Státní oblastní archiv v Praze–Státní okresní archiv Kutná Hora, Archiv města Kutná Hora, Městský úřad Kutná Hora 1850–1944, Kniha zápisů ze schůzí městského zastupitelstva z let 1886–1887.

Literatura:

Jaroslav ČERVENÝ, *Kutnohorské prvotisky*, Typografia, č. 7 a 10, Praha 1924, s. 141–152 a 201–210.

Jaroslav ČERVENÝ, *Kutnohorští knihtiskaři a tisky. Příspěvek k dějinám knihtisku a příbuzných odvětví v bývalém kraji čáslavském*, Praha 1926.

Světlana HRABÁNKOVÁ–Josef KREMLA, *České muzeum stříbra v Kutné Hoře*, Středočeský sborník historický 34, Praha 2008, s. 307–323.

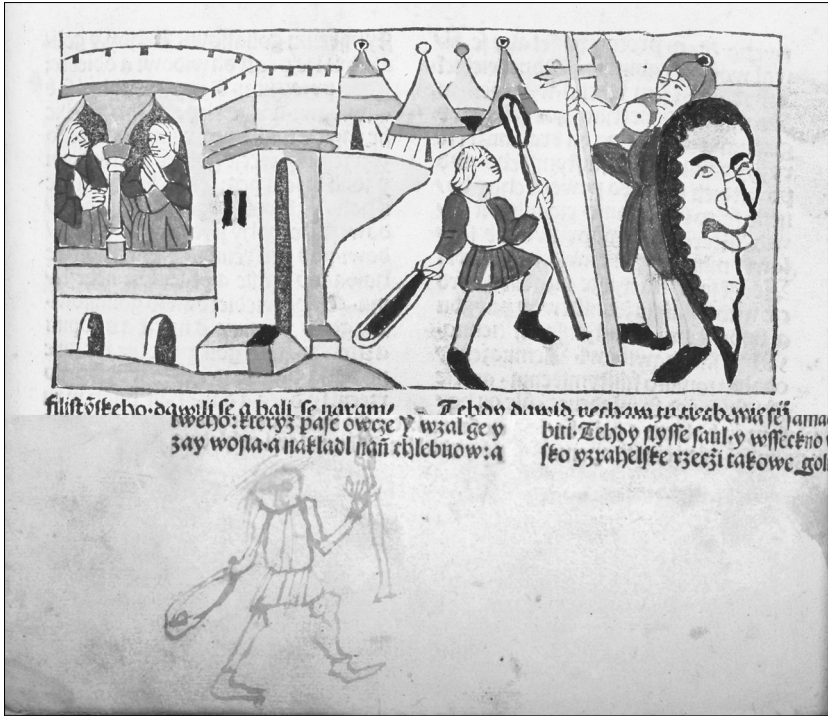
Emanuel LEMINGER, *Zpráva Archaeologického sboru „Vocela“ v Hoře Kutné a okolí za rok 1885*, Kutná Hora 1886.

Emanuel LEMINGER, *Zpráva Archaeologického sboru „Vocela“ v Kutné Hoře a okolí za rok 1886*, Kutná Hora 1887.

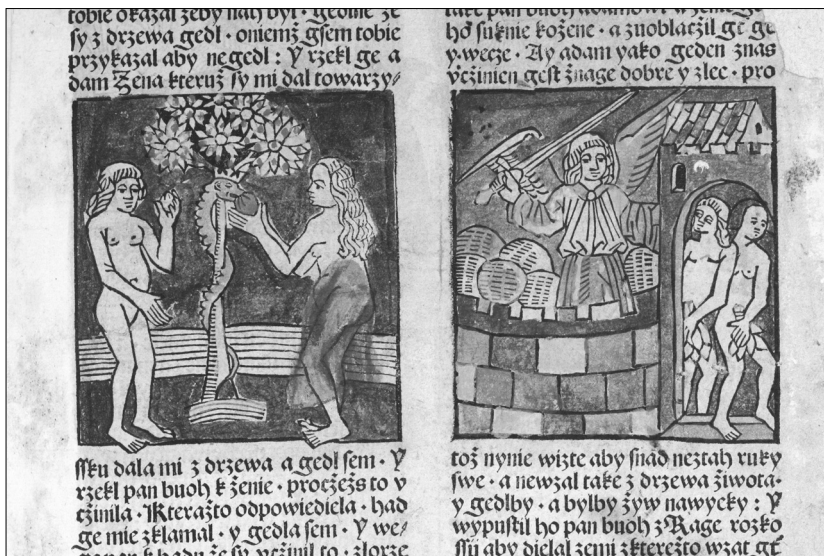
Jan J. ŘEHÁK, *Zpráva Archaeologického sboru „Vocela“ v Hoře Kutné a okolí za rok 1881*, Kutná Hora 1882.

Emma URBÁNKOVÁ, *Soupis prvotisků českého původu*, Praha 1986.

Jaroslav VOBR, *Kutnohorská bible – problém 1. a 2. vydání*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze č. 10/1993, díl 1, Praha 1994, s. 209–224.

Obr. 2: Dřevořez David a Goliáš (folio p1r) doprovází dobová kresbička Davida (folio o10v).
Sbírka Českého muzea stříbra, přírůstkové číslo 551/79

Obr. 3: Dřevořez Adam a Eva u stromu poznání, na kterém má Eva domalovanu sukni zahalující její nahotu; druhý dřevořez zobrazuje Vyhnaní z ráje (folio a8r).
Sbírka Českého muzea stříbra, přírůstkové číslo 551/79